

UDK: 37.064.2:364.271

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćeno: 28. studenog 2014.

Željko Rački*

Marija Sablić**

Ivana Sekol***

IZOSTANAK AGRESIVNIH I NASILNIH DEFINIRAJUĆIH OBILJEŽJA U OPISIMA USPJEŠNIH I IDEALNIH UČITELJA

Sažetak: *Nasilje u odgojno-obrazovnom sustavu ne mora izvirati iz vršnjačkih, već i iz odnosa učenika s odgojno-obrazovnim djelatnicima. Učitelji koji su agresivni, grubi, hladni, koji galame, vrijeđaju, ismijavaju, diskriminiraju i favoriziraju, podcjenjuju, isključuju, traćaju, utjeruju strah i slično zapravo pokazuju agresivno odnosno nasilno ponašanje usmjereno protiv trenutne i dugoročne dobrobiti učenika. Cilj je ovoga istraživanja ispitati učestalost takva ponašanja u opisima definirajućih obilježja kvalitetnih, uspješnih i idealnih učitelja, odnosno obilježja neuspješnih i nekvalitetnih učitelja. Sudionici su bili polaznici pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke izobrazbe nastavnika u Osijeku, Slavonskom Brodu i Koprivnici (N = 119) te studenti 3. godine Učiteljskoga studija u Slavonskom Brodu (N = 41). Sudionici su se prisjetili triju kvalitetnih, uspješnih, odnosno po osobnom sudu idealnih učitelja/-ica koji/-e su im predavali tijekom dosadašnjeg obrazovanja te su u obrazac upisali obilježja koja te učitelje najbolje opisuju. Isto su učinili za tri neuspješna i nekvalitetna učitelja. Prikupljeno je 145 pozitivnih obilježja (pridjeva), s ukupnom frekvencijom od 1120 navoda, te 174 negativnih obilježja, s ukupnom frekvencijom od 770 navoda. Konsenzusna tematska područja obilježja učitelja (inteligencija i kreativnost, karakter i moralnost, emocionalna kompetentnost, metodička kompetentnost) i faktorski razvrstani hrvatski bipolarni markeri petofaktorskog modela ličnosti poslužili su kao dva*

okvira pri obradi podataka. Znakovit je potpun izostanak agresivnih ili nasilnih obilježja u opisima idealnih učitelja te njihova prisutnost u nekvalitetnih i neuspješnih učitelja. Dobiveni su nalazi interpretirani u skladu s profesionalnim zahtjevima i sukladnosti konstelacije ličnosti odgojno-obrazovnih djelatnika (ugodna i otvorena, metodički i emocionalno kompetentna, moralna osoba) s metodičkom uspjehom i optimalnim postizanjem odgojno-obrazovnih ciljeva te zaštitom učenika.

Ključne riječi: učitelji, nasilje u školi, metodička uspješnost.

1. Uvod

Nasilje u odgojno-obrazovnom sustavu ne mora izvirati iz vršnjačkih, već i iz odnosa učenika s odgojno-obrazovnim djelatnicima. Učitelji koji su agresivni, grubo, hladni, koji galame, vrijeđaju, ismijavaju, diskriminiraju i favoriziraju, podcjenjuju, isključuju, tračaju ili utjeruju strah, zapravo pokazuju agresivno odnosno nasilno ponašanje usmjereno protiv trenutne i dugoročne dobrobiti učenika. Cilj je ovoga istraživanja ispitati učestalost takva ponašanja u opisima definirajućih obilježja kvalitetnih, uspješnih i idealnih učitelja, odnosno neuspješnih i nekvalitetnih učitelja. Niz je nacionalnih dokumenata i propisa te institucija koji reguliraju i štite prava djeteta. Jedan se dio njih odnosi na zaštitu prava djece u odgojno-obrazovnim ustanovama. S obzirom na važnost i ulogu učitelja u odgojno-obrazovnom procesu, bit će navedeni ukratko i dijelovi nekih.

Nacionalni okvirni kurikulum obvezuje, načelima koja čine vrijednosna uporišta za izradbu i ostvarenje nacionalnoga kurikula, svakog učitelja na poštivanje ljudskih prava i prava djece – istinsko poštivanje svakoga djeteta i svakoga čovjeka, ljudsko dostojanstvo. Obvezuje ga na kompetentnost i profesionalnu etiku. Odgojno-obrazovna djelatnost podrazumijeva visoku stručnost svih nositelja odgojno-obrazovne djelatnosti i njihovu visoku odgovornost te na demokratičnost: pluralizam, donošenje odluka na demokratski način, uključenost svih bitnih dionika u stvaranju odgojno-obrazovne politike i njezino provođenje. Odgojno-obrazovni ciljevi *Nacionalnog okvirnog kurikuluma* jesu odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima te pravima i obvezama djece, osposobiti ih za življenje u multikulturnom svijetu, za poštivanje različitosti i snošljivost te za

aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskomu razvoju društva te poticati i razvijati samostalnost, samopouzdanje, odgovornost i kreativnost u učenika (*Nacionalni okvirni kurikulum*, 2007: 15). Iz ovih ciljeva možemo shvatiti ulogu učitelja kao prenositelja vrijednosti postavljenih odgojno-obrazovnim ciljevima. Važna je njegova stručna osposobljenost, u smislu znanja i umijeća, no važniju ulogu imaju njegove osobine ličnosti kao i vrijednosti koje nosi u sebi. Navedene vrijednosti i ciljevi trebaju biti povezani sa sadržajima temeljnoga obrazovanja i svakodnevnoga školskoga života. Vrijednosti i opći ciljevi odgoja i obrazovanja, koji proizlaze iz vrijednosti, obvezni su za sve učitelje, nastavnike i stručne suradnike, u svim odgojno-obrazovnim ciklusima, područjima i predmetima, školskim i izvanškolskim aktivnostima (*Nacionalni okvirni kurikulum*, 2007: 15).

Najviše vrijednosti ustavnog poretka Republike Hrvatske jesu sloboda, jednaka prava, nacionalna jednakost, mir, socijalna pravda, poštovanje prava čovjeka, pravo vlasništva, vladavina prava, očuvanje prirode i okoliša i vladavina demokracije i višestranački sustav (*Nacionalni program Republike Hrvatske za pridruživanje Europskoj uniji*, 2008). Iz navedenog, učitelja možemo promatrati kao pronositelja temeljnih ustavnih vrijednosti. Prema Zakonu o osnovnom školstvu djelatnost je osnovnog školstva od posebnog društvenog interesa. Svrha je osnovnog školstva da učeniku omogući stjecanje znanja, pojmova umijeća, stavova i navika potrebnih za život i rad ili daljnje školovanje. Škola je dužna osigurati kontinuirani razvoj učenika kao duhovnog, tjelesnog, moralnog, intelektualnog i društvenog bića u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima (*Zakon o osnovnom školstvu*, čl. 2, 1990). Dakle, i Ustav i *Nacionalni okvirni kurikulum* i *Zakon o osnovnom školstvu* očekuju od učitelja da osigura svakom djetetu okruženje za optimalan rast i razvoj.

Stvaranje ugodna odgojno-obrazovnoga, razrednoga i školskoga ozračja koje će poticati zanimanje i motivaciju djeteta/učenika za učenje te će im pružiti osjećaj sigurnosti i međusobnoga poštivanja zasigurno je povezano s osobinama ličnosti koje ima pojedini učitelj. Osnovna je promjena uloge učitelja činjenica da učitelj više nije netko tko ima moć, vlast nad informacijama, tko širi mudrost i znanje. Kod nas su još uvijek prisutna razmišljanja da kompetencije učitelja određuje isključivo njegovo detaljno poznavanje predmeta koji predaje, dok je njegova pedagoško-psihološka izobrazba svedena na minimum. Suprotnu tomu, svjetska, a posebno europska iskustva pokazuju da jednakopravni element

učiteljske kompetencije čini i način na koji učitelj radi, na koji obnaša svoju učiteljsku ulogu, njegova pedagoško-psihološka kompetencija za didaktičku transmisiju spoznaja (Sekulić-Majurec, 2007: 323).

Ryan i Cooper (2001) navode četiri područja kompetencije učitelja: razvijanje stavova koji potiču učenje i istinske ljudske odnose, sigurno i adekvatno znanje u području struke i nastavnog predmeta koji učitelj poučava, ovladavanje teorijskim znanjem o učenju i ljudskom ponašanju te ovladavanje umijećem poučavanja koje olakšava učenikovo učenje. Ako učiteljsko zanimanje shvatimo kao jedno od zahtjevnijih i odgovornijih, uzevši u obzir da o kvaliteti njegova izvođenja izravno ovisi budućnost društva, vrlo je važno da učitelj osim stručne osposobljenosti posjeduje pozitivne osobine ličnosti, jer je nemoguće razdvojiti njegovu profesionalnu ulogu od njegove osobnosti. Prema Bartulović (2007), osobnost učitelja trebala bi biti temelj na kojem se izgrađuje i razvija ta uloga. Nastavljajući o osobinama koje bi učitelja trebale krasiti, Peterson i Seligman, prema (Rijavec, Miljković, 2006: 7), načinili su klasifikaciju pozitivnih ljudskih osobina, poznatu kao karakterne snage i vrline. Oni se pitaju ima li ljudska vrsta, ili može li ljudska vrsta imati univerzalne vrline. Kako bi odgovorili na ovo pitanje, analizirali su brojna društvena istraživanja i različite kulture, filozofije, religije i društva — i suvremena i ona u bližoj i daljoj povijesti. Analiza je pokazala kako se u svim kulturama, religijama i društvima posebno cijenilo šest vrlina koje su autori nazvali temeljnim. To su mudrost, odvažnost, humanost, pravednost, umjerenost i transcendentnost. Psihološke komponente od kojih su vrline sastavljene nazvali su snagama karaktera. Kako bi učitelj poticao razvoj ovih osobina kod učenika, potrebno je da ih on sam posjeduje i da se one reflektiraju u njegovu radu s učenicima, isključujući agresiju i nasilje.

U pedagoškoj praksi najčešće se između nastavnika i učenika javlja verbalno nasilje. Bilić i Zloković (2004) nalaze kako se u literaturi pojavljuje termin lingvicid, što bi značilo „ubiti riječju“, stoga je potrebno stalno razmišljati o tome kako djeca doživljavaju uvrede pojedinih učitelja te kako im teško padaju njihove neprimjerene reakcije. Najčešći oblici nasilja učitelja prema učenicima koje autorice navode jesu: vrijeđanje, prijetnje, posramljivanje, izrugivanje, ignoriranje, obeshrabrivanje, cinizam, ismijavanje, kritiziranje fizička agresija i dr. Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu 2006. godine iznosi poražavajuće podatke o povredama prava djece u odgojno-obrazovnim ustanovama. Prijave

povreda prava djece koje su se odnosile na nasilje pripadaju skupini osobnih prava djece i najviše je zastupljeno u udjelu prijava Uredu, čak 49%. Od ukupno 120 prijava, 44 prijave odnosile su se na nasilje u obitelji, 7 prijava na nasilje u domovima te 42 prijave na nasilje u odgojno-obrazovnim ustanovama. Od navedenih 42-iju prijava 25 prijava odnosilo se na nasilje među djecom, a 16 prijava (38,1%) na nasilno ponašanje odraslih (odgojitelja, učitelja ili ostalih djelatnika u školi prema djeci (Pezo, 2007: 542)), što govori kako je zabilježeno nasilje prema djeci od strane odgojno-obrazovnih djelatnika. Ured pravobraniteljice za djecu u 2007. godini zaprimio je 53 pojedinačne prijave za zaštitu od nasilja u odgojno-obrazovnim ustanovama, kojima je bilo obuhvaćeno 363-oje djece. U odnosu na 2006. godinu broj prijava bio je veći za 26,1%. Od ukupnog broja slučajeva prijavljenog nasilja u odgojno obrazovnim ustanovama, 16 prijava odnosilo se na prijave nasilnog ponašanja odraslih nad djecom (učitelja, nastavnika, profesora i ostalih djelatnika). Radi se isključivo o prijavama fizičkog i psihičkog nasilnog ponašanja prema djeci ili pak seksualnog uznemiravanja. U većini slučajeva radilo se o neprimjerenom ponašanju učitelja i nastavnika prema učenicima, pri čemu je narušeno pravo na ljudsko dostojanstvo, djetetovo mišljenje i pravo na obrazovanje. Neki su od opisa oblika nasilnog ponašanja iz prijava: prijetnja smrću i ranjavanjem učenicima, seksualne aluzije i uznemiravanje, nedopušteno diranje učenika, iznuda priznanja od učenika pod prijetnjom policijom i prisila, potezanje za uho, vrijeđanje, vrijeđanje članova obitelji, angažiranje za obavljanje poslova u privatne svrhe, ponižavanje. U izvješćima iz 2009. i 2010. godine, iako ne donose statističke podatke o broju, pritužbe koje su se odnosile na nasilje na djecom od strane radnike škole nisu izostale. Izdvaja se kako učiteljice viču, povlače djecu za uho i kosu. Izvješće iz 2011. godine bilježi 15 prijava koje se odnose na verbalno i psihičko nasilje učitelja nad učenicima (prijetnje, vikanje, ponižavanje, zastrašivanje, upućivanje seksualnih aluzija djevojčicama). U izvješću iz 2012. godine izražava se posebna zabrinutost prijave nasilja nad djecom od strane učitelja koje se odnosi na vrijeđanje, vrijeđanje članova obitelji, vikanje, prijetnje. U posljednjem izvješću iz 2013. godine zabilježeno je 26 prijava nasilja odraslih nad djecom u odgojno-obrazovnim ustanovama. Najčešće se navodi verbalno i psihičko nasilje učitelja nad učenicima (*Izvješća pravobraniteljice za djecu 2007., 2008., 2009., 2010., 2011., 2012., 2013.*).

Podsjećamo na stavak 2. članka 28. *konvencije o pravima djeteta* o obvezi Republike Hrvatske za poduzimanje potrebnih mjera kako bi se osiguralo da se školska disciplina provodi na način kojim se potvrđuje ljudsko dostojanstvo djeteta i koji je u skladu s *Konvencijom*.

Istraživanja o nasilju u školskom okruženju pretežno su usmjerena na nasilje među vršnjacima, odnosno vršnjačko zlostavljanje (npr. Endresen, Olweus, 2002; Farrington, Baldry, 2010; Hanish, Guerra, 2004; Lee, Cornell, 2010; Olweus, 2001; Power, Dyson, Wozniak, 1997; Theriot, Dulmus, Sowers, Johnson, 2005). Uz istraživanja vezana uz međuvršnjačko nasilje relativno su česta i istraživanja koja ispituju nasilno ponašanje učenika prema učiteljima i nastavnicima (npr. Chen, Avi Astor, 2008; Dzuka, Dalbert, 2007; Terry, 1998). Agresivno ponašanje dijeli se na izravno i neizravno. Izravna agresija odnosi se na nasilna ponašanja koja se odvijaju „licem u lice“, odnosno koja uključuju izravno nanošenje boli žrtvi, bilo verbalnim ili fizičkim putem. Neizravna agresija odnosi se na ponašanja kojima se žrtvi nanosi bol neizravno, putem druge osobe bez kontakta „licem u lice“ između nasilnika i žrtve (Björkqvist, Lagerspetz, Kaukiainen, 1992; Garandeanu, Cillessen, 2006; Lagerspetz, Björkqvist, 1994; Richardson, Green, 2006). Primjeri neizravne agresije uključuju širenje neistinitih glasina o žrtvi, ogovaranje, uništavanje žrtvinih stvari, ignoriranje žrtve ili njezino isključivanje iz određenih aktivnosti (Björkqvist, Österman, Kaukiainen, 1992). Björkqvist, Lagerspetz i Kaukiainen (1992) naglašavaju kako su stupanj i vrsta agresivnog ponašanja razvojno određeni, pri čemu su djeca češće agresivna od odraslih općenito, kao i posebno sklona fizičkoj agresiji zbog slabije razvijenih socijalnih i verbalnih vještina. Odrasli, zbog razvijenijih socijalnih i komunikacijskih vještina, češće manifestiraju verbalnu i neizravnu agresiju jer su ti oblici agresije suptilniji i teži za detektirati. Za očekivati je stoga da će se učitelji, ako imaju tendenciju k agresivnom ponašanju prema učenicima, češće koristiti upravo verbalnom i neizravnom agresijom, tim više što, za razliku od odraslih, djeca zbog svoje niže kronološke dobi i zrelosti imaju slabije sposobnosti prepoznati takva ponašanja kao agresivna i neprimjerena.

Istraživanja koja su usmjerena na agresivna i nasilna ponašanja učitelja i nastavnika prema učenicima, odnosno na njihov izostanak pri definiranju kvalitetnih učitelja, ne postoje, stoga se ovim istraživanjem nastoji pružiti široki pregled prepoznatosti agresivnog i nasilnog ponašanja u učitelja kao indikatora

(ne)kvalitetnoga rada te povezanosti takvoga ponašanja s konsenzusnim tematskim područjima obilježja odgojnoga i obrazovnoga rada, odnosno faktorski utvrđenim crtama ličnosti učitelja.

2. Metoda

2.1. Sudionici

Dobrovoljni su i anonimni sudionici ovoga istraživanja polaznici pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke izobrazbe provedene u Osijeku, Slavonskom Brodu i Koprivnici (N = 119; raspon dobi: 24 – 64 godina) te studenti treće godine Učiteljskoga studija u Slavonskom Brodu (N = 41; prosječna dob: 21 godina). Radi se o osobama koje već rade u odgojno-obrazovnom sustavu ili studiraju sadržaje koji ih pripremaju za učiteljski rad u odgojno-obrazovnom sustavu.

2.2. Instrumenti i postupak

Sudionici su se prisjetili triju kvalitetnih, uspješnih, odnosno po osobnom sudu idealnih učitelja/-ica koji/-e su ima predavali tijekom cjelokupnog dosadašnjeg obrazovanja te su u individualni obrazac (na A4 listu nacrtan obris torza ljudskoga lika) upisali bez ograničenja obilježja koja te učitelje najbolje opisuju. Isto su učinili za tri neuspješna i nekvalitetna učitelja, na način da su izvan obrisa naveli njihova obilježja. S obzirom na to da se radi o učiteljima i budućim učiteljima kao sudionicima, tj. procjeni unutar vlastite struke, sudionici su kroz 15 minuta završili i predali zadatak, uz niz usmenih komentara o kojima je, nakon predaje obrazaca, povedena jednosatna rasprava.

Tablica 1 – Opisi kvalitetnih i uspješnih učitelja (+) i opisi nekvalitetnih i neuspješnih učitelja (–) navedeni po učestalosti navoda u odgovorima sudionika

	+	<i>f</i>		–	<i>f</i>
pravedan		58	nepravedan		51
kreativan		56	dosadan		38
komunikativan		45	nestručan		36
zanimljiv, nastava		42	nezainteresiran		26
stručan		38	preferira, ima ljubimce, favorizira		22
dosljedan		35	strog, pretjerano		20
motivira, potiče		32	agresivan		17
susretljiv, spreman pomoći		28	živčan		16
strpljiv		28	raspoloženje, promjenjivo, loše		15
inteligentan		25	nepristupačan		15
humor, ima smisao za		23	bezobrazan		13
pošten		23	nedosljedan		13
pristupačan		22	namršten, namrgođen		12
jasan, u zahtjevima, izlaganju		20	arogantan		12
šaljiv		19	ravnodušan		11
nasmijan		18	autoriteta, nema		11
razumijevanje, pokazuje		17	bahat		11
autoritativan, autoritet, disciplina		16	razumijevanje, ne pokazuje		11
pozitivan		16	subjektivan		10
razumljiv, dobro prenosi znanje		14	piti, voli, pije		10

U tablici 1 navedeno je po prvih 20 opisa s najvećom frekvencijom navoda za kvalitetne i uspješne odnosno nekvalitetne i neuspješne učitelje.

Budući da se radi o prikupljenim nestrukturiranim podacima, obrada je pratila tri postavljena smjera: a) identifikacija opisa koji su jasni predstavnici agresivnog i nasilnog ponašanja učitelja prema učenicima, sukladno temi, nazivu i pretpostavci istraživanja, te detaljnijeg utvrđivanja b) tematskih područja obilježja kvalitetnih i nekvalitetnih učitelja u odnosu na nekvalitetne i neuspješne učitelje, i c) postavljanje prikupljenih obilježja u okvir prethodnim istraživanjima utvrđene strukture ličnosti. Prvi se smjer odnosio na konsenzusnu procjenu agresivnog i nasilnog ponašanja u cjelokupnom uzorku opisa učitelja, poveden opservacijom da se u nizu navoda osobina učitelja kao osobine neuspješnih i nekvalitetnih učitelja frekventno rabe opisi poput *nepravedan*, *pretjerano strog* ili *agresivan*. Drugi se smjer odnosio na konsenzusnu procjenu tematskih područja obilježja učitelja, a treći na uporabu faktorski utvrđenih hrvatskih bipolarnih markera petofaktorskog modela ličnosti koji su pridjevski

definirani te je nudio jasni okvir za raspodjelu ovim istraživanjem prikupljenih pridjeva koji opisuju učitelje. Sva tri smjera imaju za cilj opisati uspješnog odnosno neuspješnog učitelja, s premisom simptomatičnog izostanka agresije i nasilja u opisima uspješnih učitelja.

3. Rezultati

3.1. Izostanak agresije i nasilja kao obilježja kvalitetnih i uspješnih učitelja

Tri su sveučilišna nastavnika nezavisno učinila procjenu koji su opisi ponašanja i obilježja učitelja jasan pokazatelj agresije i nasilja u ponašanju učitelja prema učenicima. Za tri procjenjivača 174-iju opisa nekvalitetnih i neuspješnih učitelja, tj. 522-iju odluka ukupno, Fleissova kappa iznosi $\kappa = .73$, što je znatno slaganje, uz prosjek apsolutnog slaganja procjenjivača u 88,5% procjena. Kao jasan su pokazatelj agresije i nasilja zadržani oni opisi za koje su se sva tri ili barem dva procjenjivača složila u procjeni. Na ovaj način, 41/174 (23,6%) opisa kod svih triju procjenjivača, s dodatnim trima opisima, odnosno ukupno 44/174 (25,3%) opisa u procjenama za barem dva procjenjivača, jesu predstavnici opisa agresije i nasilja. Kad se u obzir uzme ne samo je li nešto jasan primjer agresije ili ne, već koliko je često naveden, tj. kakva je frekvencija toga navoda, uočljivo je da se u skupu od 770 navoda obilježja nekvalitetnih učitelja, 161 (20,9%) navoda za sva tri, odnosno 223 (28,9%) za barem dva procjenjivača, odnose na raznolike primjere agresije i nasilnog ponašanja. To znači da *od jedne petine do jedne trećine* svih navoda opisa obilježja nekvalitetnih i neuspješnih učitelja jesu raznolika agresivna i nasilna ponašanja prema učenicima, što je izuzetno važan nalaz. Ponašanja procijenjena kao primjeri agresije i nasilja, s frekvencijom u uzorku opisa ≥ 3 , jesu primjerice: *nepravedan* (51), *preferira, ima ljubimce, favorizira* (22), *pretjerano strog* (20), *agresivan* (17), *bezobrazan* (13), *grub* (10), *podcjenjuje* (7), *vrijeđa* (7), *ne uvažava mišljenja, priječi slobodno izražavanje* (5), *nasilan* (4), *zloban, zao* (4), *utjeruje i izaziva strah* (4), *ismijava učenike* (4), *ruga se* (3) i *tiranizira* (3). Frekvencija je ovih agresivnih i nasilnih opisa u kvalitetnih i uspješnih učitelja jednaka nuli.

4. Konsenzusna područja obilježja učitelja

Jedinstvenom sveučilišnom studentskom anketom, za nastavu koju drže budućim učiteljima, šest je izvrsno ocijenjenih sveučilišnih nastavnika iz različitih disciplina, kao eksperti u metodici svojih kolegija, učinilo nezavisne procjene svih od sudionika prikupljenih jedinstvenih pozitivnih i negativnih opisa učitelja (319), na način pripadaju li ti opisi jednom od četiriju pretpostavljenih tematskih područja obilježja učitelja: metodička kompetentnost (tj. uspješnost u poučavanju djece; MK), emocionalna kompetentnost (tj. izražavanje, percepcija i regulacija svojih i tuđih emocija; EK), karakter i moralnost (tj. uzornost i vrline; KM) te inteligencija i kreativnost (IK). Budući da se radi o nominalnoj skali, kao mjera je slaganja korišten Fleissov kappu koeficijent pouzdanosti, koji iznosi $\kappa = .32$ i upućuje na blago slaganje procjenjivača (uz prosjek apsolutnog slaganja procjenjivača u 53,1% procjena). Cohenova se kappu za sve parove procjenjivača kreće .23 – .41. Opisi su prototipno organizirani s jednoglasno procijenjenim predstavnicima područja i graničnim opisima koji ulaze u više pretpostavljenih područja, tj. prema procjenjivačima su konglomerati više različitih područja obilježja. Primjerice, *stručan* ili *jasan u izlaganju i zahtjevima* (MK), *smiren* ili *empatičan* (EK), *pravedan* ili *iskren* (KM), *inteligentan* ili *kreativan* (IK), nasuprot *razuman*, *ležeran* ili *zadovoljan poslom*. Neslaganja su riješena na temelju većeg broja procjena, a u slučaju jednakog broja procjena, konsenzusom. Unatoč manje preciznoj podjeli zbog naravi samih opisa, ovaj je okvir za obradu podataka rabljen jer, za razliku od drugoga okvira, uključuje sve prikupljene opise. Razvrstani su opisi u četiri kategorije u skupu opisa neuspješnih i opisa uspješnih učitelja bili usporedivi kao nezavisne skupine pomoću računa razlike u proporcijama.

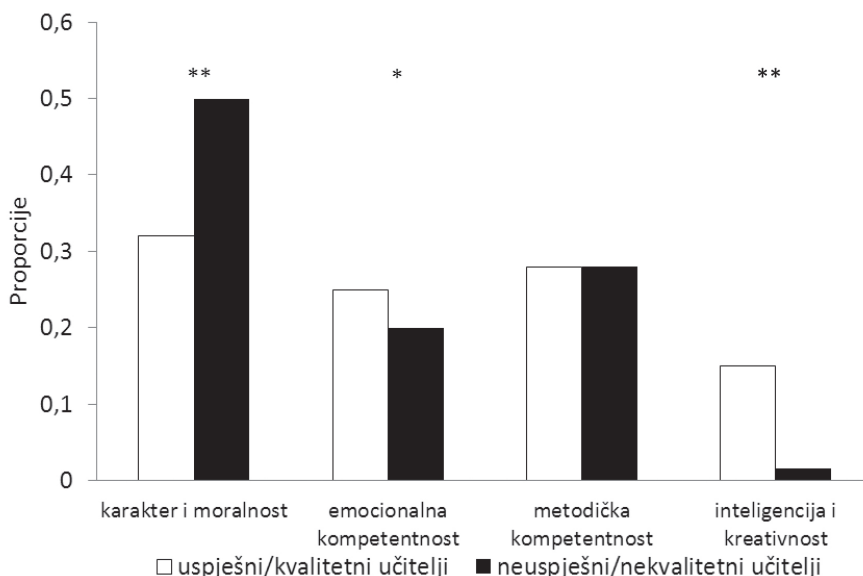
Razlike u proporcijama opisuju što sudionici, tj. koja tematska područja obilježja, više vrjednuju kod kvalitetnih učitelja i što više zamjeraju nekvalitetnim učiteljima. Od ukupnog je broja pozitivnih opisa (1120) raspodjela po područjima sljedeća, s proporcijom u zagradama: MK = 313 (.28), EK = 281 (.25), KM = 360 (.32), i IK = 166 (.15). Od ukupnog je broja negativnih opisa (770) raspodjela sljedeća: MK = 214 (.28), EK = 155 (.20), KM = 389 (.50), i IK = 12 (.02). Pod pretpostavkom usporedivosti konsenzusnih kategorija i dosljednosti procjenjivača, razlike su u proporcijama značajne za IK, KM i EK, kako je

prikazano na slici 1. Kvalitetni su učitelji statistički značajno češće opisivani kao inteligentni i kreativni (IK), tj. razlika proporcija statistički je značajna, ali to nije kategorija u kojoj su nekvalitetni učitelji opisani usporedivo manjkavi ili s nedostacima, $z = 9.69$, $p = 0$. Drugim riječima, IK češće opisuje kvalitetne učitelje nego što opisuje nedostatke u nekvalitetnih učitelja. Kvalitetni su učitelji statistički značajno češće opisivani kao emocionalno kompetentni nego što su nekvalitetni učitelji opisivani kao oni s nedostacima u emocionalnoj kompetentnosti, $z = 2.51$, $p = .02$. Nekvalitetni su učitelji statistički značajno češće opisivani kao oni s nedostacima i manjkavostima u karakteru i moralnosti, $z = -8.02$, $p = 0$ nego što su često kvalitetni učitelji opisivani kao karakterni i moralni. I za kvalitetne i za nekvalitetne učitelje, najveća se proporcija opisa odnosi na karakter i moralnost (.32 i .50), a slijedi je metodička kompetentnost (.28 i .28). Opisane su razlike u proporcijama prikazane na slici 1 i 2, sa statistički značajnim razlikama u proporcijama označenim zvjezdicama (** $p < .01$; * $p < .05$).

Tablica 2 – *Primjeri najčešće navođenih pridjeva i obilježja koji opisuju kvalitetne odnosno nekvalitetne učitelje i prijedlozi mogućih oblika intervencija u odgojno-obrazovnom sustavu*

Područja obilježja	Opisi kvalitetnih/ uspješnih učitelja	Opisi nekvalitetnih/ neuspješnih učitelja	Mogući oblici intervencije u cilju podizanja kvalitete odgojno-obrazovnoga rada s djecom
Inteligencija i kreativnost	kreativan, inteligentan ima smisao za humor, mudar	sposobnosti, verbalne, niske, zaboravljiv, ne prilagođava se, nefleksibilan, spor	selekcija i obrazovanje kandidata
Metodička kompetentnost	zanimljiva nastava, stručan, motivira, potiče, jasan u zahtjevima i izlaganju	dosadan, nestručan, nema autoriteta, tih	obrazovanje i cjeloživotno usavršavanje
Emocionalna kompetentnost	komunikativan, susretljiv, spreman pomoći, strpljiv, pristupačan	nezainteresiran, pretjerano strog, živčan, promjenjivo i loše raspoloženje	savjetovanje, terapija, trening
Karakter i moralnost	pravedan, dosljedan, pošten, pozitivan	nepavedan, preferira, ima ljubimce, favorizira, agresivan, nedosljedan	savjetovanje, terapija, trening, nadzor

Kad se izračuna razlika u apsolutnom broju u svakom od četiriju područja opisa kvalitetnih učitelja (bijeli stupci na slici 1), premda je razlika omnibus hi-kvadrata statistički značajna, $\chi^2(3, N = 1120) = 73.2, p = 0$, pojedinačni hi-kvadrati upućuju na zaključak da su opisi raspoređeni na tri područja, sa statistički značajno najnižim brojem opisa iz područja IK u usporedbi s KM, EK, i MK, tim redom, $\chi^2(1, N = 526) = 71.5, p = 0$; $\chi^2(1, N = 447) = 29.6, p = 0$; $\chi^2(1, N = 479) = 45.1, p = 0$. Razlika je u učestalosti KM i EK također značajna, $\chi^2(1, N = 641) = 9.74, p = .002$. Daleko je ilustrativniji prikaz razlika u broju u svakoj kategoriji opisa nekvalitetnih učitelja (crni stupci na slici 1), $\chi^2(3, N = 770) = 379.5, p = 0$. Najveći se broj opisa odnosi na naglašavanje manjkavosti u karakteru i moralnosti učitelja, u usporedbi sa svim ostalim područjima, tj. s IK, EK i MK, tim redom, $\chi^2(1, N = 401) = 354.4, p = 0$; $\chi^2(1, N = 544) = 100.6, p = 0$; $\chi^2(1, N = 603) = 50.8, p = 0$. Razlika je u učestalosti opisa iz područja EK i MK također značajna, $\chi^2(1, N = 369) = 9.43, p = 0$, kao i EK i IK, $\chi^2(1, N = 167) = 122.4, p = 0$, i MK i IK, $\chi^2(1, N = 226) = 180.5, p = 0$. Ovi nalazi zajedno govore u prilog ravnomjernijeg vrjednovanja različitih područja obilježja kvalitetnih učitelja, uz veći naglasak stavljen na, očekivano, nedostatnu metodičku kompetentnost, ali i znatni broj navoda manjkavosti u *karakteru i moralnosti* u nekvalitetnih učitelja. Od ukupno 223-iju navoda jasnih opisa agresije i nasilja, 173 (77,6%) opisa razvrstana su u nedostatke u karakteru i moralu, 39 (17,5%) u nedostatke u metodičkoj kompetentnosti i 4,93% u nedostatke u inteligenciji i kreativnosti. Dakle, agresija i nasilje povezani su s karakterom učitelja, ne toliko s metodičkom nekompetentnosti ili nedostatkom sposobnosti.

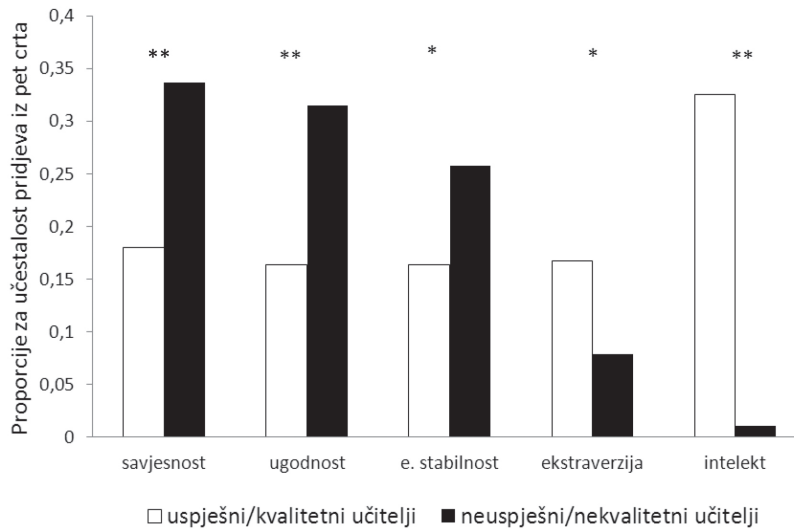
Slika 1 – Razlike u proporcijama opisa po područjima obilježja uspješnih i neuspješnih učitelja

5. Faktorski utvrđeni hrvatski bipolarni markeri petofaktorskog modela ličnosti

O kakvim se detaljnije razlikama u karakteru točno radi, odgovoreno je uporabom drugoga okvira za obradu podataka. Budući da su sudionici navodili opise, mahom pozitivne i negativne pridjeve, bilo ih je moguće pronaći u identičnom obliku (rabljeni su isključivo identični pridjevi) u faktorski utvrđenim crtama ličnosti (navedeno u: Mlačić i Šakić, 2008).

Crte su ličnosti u petofaktorskom modelu: savjesnost (S), ugodnost (U), emocionalna stabilnost (Es), ekstraverzija (E) i intelekt (I). Razlika je u ukupnom broju navoda negativnih (89) u odnosu na broj navoda pozitivnih pridjeva (305) iz faktorski utvrđenih crta u opisima nekvalitetnih i u opisima kvalitetnih učitelja statistički značajna, $\chi^2(1, N = 394) = 118.4, p = 0$, što je dalje u obradi uzeto u obzir. Utvrđene su statistički značajne razlike u proporcijama izračunatim na temelju frekvencije navoda pozitivnih i negativnih pridjeva (f su navedene u zagradi) u svakoj od tih pet crta ličnosti za kvalitetne ($+$) i nekvalitetne ($-$) učitelje ($S_+ = 55, S_- = 30; U_+ = 50, U_- = 28; Es_+ = 50, Es_- = 23; E_+ = 51, E_- = 7; I_+ = 99, I_- =$

1). Slika 2 prikazuje te razlike u proporcijama pridjeva u svakoj crti, u odnosu na ukupni broj negativnih odnosno ukupni broj navoda pozitivnih pridjeva.

Slika 2 – Razlike u proporcijama pridjeva po crtama ličnosti u opisima uspješnih i neuspješnih učitelja

Značajna razlika u proporcijama govori u prilog tome koja je od crta ličnosti komparativno učestalije navođena u zbirnom opisu uspješnog učitelja u odnosu na zbirni opis neuspješnog učitelja, tj. stječe se uvid u to *na koju crtu ličnosti sudionici stavljaju veći naglasak kao skupina* u opisu kvalitetnog odnosno nekvalitetnog učitelja. Na ovaj način postaje zornije što sudionici vrjednuju odnosno sankcioniraju u karakteru učitelja. U opisu je nekvalitetnog učitelja statistički značajno veća proporcija navoda negativnih pridjeva iz crta S, U, Es u usporedbi s proporcijom navoda pozitivnih pridjeva iz tih istih crta u skupnom opisu kvalitetnih učitelja, tim redom, $z = 3.16, p = .002$; $z = 3.14, p = .002$; $z = 2.02, p = .04$. Kao opis ovih razlika, pridjevi s najvećom frekvencijom u crti S za zbirni opis neuspješnog učitelja uključuju *lijen* (9), *neuredan* (7), *neorganiziran* (7); u crti U uključuju *umišljen* (9), *nepošten* (7), *hladan* i *zloban* (jednako, 4); dok u crti Es uključuju *nestrpljiv* (8), *nervozan* (7) i *razdražljiv* (3). U opisu je uspješnog učitelja statistički značajno veća proporcija navoda pozitivnih

pridjeva iz crta EI u usporedbi s proporcijom navoda negativnih pridjeva iz tih istih crta u skupnom opisu nekvalitetnih učitelja, tim redom, $z = -2.07$, $p = .04$; $z = -5.98$, $p = 0$. Pozitivni pridjevi s najvećom frekvencijom u crti E za zbirni opis uspješnoga (idealnoga) učitelja jesu *komunikativan* (45; 88,2%) i *rječit* (4); a u crti I to su *kreativan* (56), *inteligentan* (25) i *mudar* (14).

Sukladno ovim nalazima, ekstraverzija i otvorenost za iskustva (intelekt) kao crte ličnosti pokazale su se na uzorku odraslih osoba u dobi od 22 do 48 godina povezane sa socijalnim vokacijskim interesima (Krapić, Kardum, Kristofić, 2008). Vokacijski interesi predstavljaju poticaj za uključivanje u određeni tip aktivnosti, međutim, hoće li u toj aktivnosti osobe biti uspješne, ovisi o tome posjeduju li potrebne predispozicije u vidu sposobnosti i crta ličnosti. Poslovi unutar socijalne vokacijske domene uglavnom se odnose na *edukaciju*, pružanje pomoći drugima i usluge potrošačima. Neki od pridjeva koji opisuju ekstraverziju kao crtu ličnosti uključuju: *samouvjeren*, *siguran*, *komunikativan*, *rječit*, *energičan* i *hrabar*. Komunikacija i vještine uspostavljanja međuljudskih odnosa ključni su faktori za poboljšanje procesa učenja i poučavanja (Rusu, Şoitu, Panaite, 2012). Studenti koji su percipirali verbalnu i neverbalnu komunikaciju svojih profesora jasnom i razumljivom također su percipirali svoje profesore neverbalno neposrednima, asertivnima i responsivnima, što jesu važne komponente učiteljeve učinkovitosti (Sideling, McCrosky, 1997). Učinkovitost učitelja (engl. *teacher efficacy*) obično je definirana kao stupanj u kojem je učitelj uvjeren da ima kapacitete utjecati na izvedbu učenika (Tschannen-Moran, Woolfolk Hoy, Hoy, 1998). Crtu otvorenosti za iskustva opisuju, primjerice, sljedeći pridjevi: *inteligentan*, *oštrouman*, *kreativan*, *dubokouman*, *profinjen* i *mudar*. U longitudinalnom istraživanju 100 žena s razmakom od 30 godina, od završne godine studija na fakultetu do pedesetih godina života, Helson (1999) utvrdila je impresivnu stabilnost kreativnih osobina. Podatci prikupljeni u dobi od 21 godine na *The Creative Temperament scale* (Gough, 1992; prema: Helson, 1999) korelirali su .53 s rezultatima na istoj ljestvici u dobi od 52 godine. Nakon srednje dobi stabilnost osobina doseže svoju gornju granicu od oko .75 (Roberts, DelVecchio, 2000). Dakle, socijalni vokacijski interesi u interakciji sa sukladnim, a stabilnim crtama ličnosti koje se javljaju u opisima, kao i stabilnim sposobnostima, čine potencijalni okvir za cjeloživotni razvoj i napredovanje učitelja u smjeru izvrsnosti.

6. Rasprava

Neagresivno i nenasilno ponašanje učitelja može poslužiti kao pokazatelj kvalitete i uspješnosti u radu učitelja. Na temelju ovoga deskriptivnoga istraživanja utvrđen je potpuni izostanak agresivnih ili nasilnih obilježja u opisima prototipno uspješnih, kvalitetnih i idealnih učitelja te njihova prisutnost u od jedne petine (stroži kriterij; suglasnost triju procjenjivača) do jedne trećine svih navoda obilježja nekvalitetnih i neuspješnih učitelja s kojima su sudionici bili u interakciji tijekom cjelokupnog obrazovanja.

Prilikom opisa kvalitetnih učitelja (slika 2) sudionici navode podjednaki broj pozitivnih pridjeva iz crta savjesnosti, ugodnosti, emocionalne stabilnosti i ekstraverzije, ali i dvostruko veću frekvenciju pozitivnih pridjeva iz crte intelekta (otvorenosti). Kada opisuju nekvalitetne učitelje, pridjevi negativnog pola iz crte intelekta iznimno su rijetki ($n = 1$; *nekreativan*), s najvećim brojem pridjeva i ukupnim brojem navoda pridjeva negativnog pola iz crta savjesnosti, ugodnosti i emocionalne stabilnosti. To govori u prilog da je inteligencija i kreativnost (I) definirajuće obilježje kvalitetnih i uspješnih učitelja, poput dodane vrijednosti, ali nije ona crta čiji komparativni manjak definira nekvalitetnog i neuspješnog učitelja. Na tu crtu (I) sudionici manje obraćaju pozornost, kad se pozornost definira kao ukupni broj navoda. Naravno, ovdje se ne radi o intraindividualnim konfiguracijama crta ličnosti bilo kojeg uzorka učitelja, već o generaliziranim neovisnim zbirnim opisima prototipnih obilježja kvalitetnih i nekvalitetnih učitelja s kojima su sudionici tijekom dosadašnje odgojne i obrazovne karijere bili u interakciji. Organizirana, savjesna, marljiva (*savjesnost*), susretljiva, iskrena, topla (*ugodnost*), strpljiva, smirena i staložena (*emocionalna stabilnost*) te komunikativna osoba (*ekstraverzija*) čini dobrog kandidata za kvalitetnoga i uspješnoga učitelja. Hoće li takva osoba potom pokazivati kreativnost, koristiti inteligenciju i pružati mudrost na razini višoj od one koju pokazuju ostale osobe na istim radnim zadacima odgoja i obrazovanja, osim što je službeni kriterij za izbor u viša zvanja (npr. čl. 5 *Pravilnika o napredovanju učitelja i nastavnika u osnovnom i srednjem školstvu*; točka 1, tj. metodička kreativnost u poučavanju), korak je bliže i konstelaciji osobina i područno specifičnih znanja i vještina u posjedu idealnoga učitelja.

Sudionici osobine neuspješnih i nekvalitetnih učitelja navode na specifičnijoj razini, tj. ne navode opće opozite lako uočljive u negativnom polu, tj. negativnim pridjevima u crtama, već opisuju konkretne situacije tijekom nastave, npr. *dosadan, drži dosadnu nastavu; ne pokazuje razumijevanje; nerealno ocjenjuje*, itd. To je dijelom na tragu poznate misli L. N. Tolstoya iz djela *Ana Karenjina*, na način da su svi uspješni i kvalitetni učitelji po pozitivnim crtama ličnosti slični, dok su neuspješni i nekvalitetni učitelji neuspješni i nekvalitetni svaki na svoj način. Zajedničko im je da, osim što su metodički manjkavi, oni nesavjesno i emocionalno neregulirano pristupaju svojim radnim obvezama i za druge su neugodni u interakciji. Što točno neuspješni učitelji potom čine, na temelju navoda sudionika, vrlo se razlikuje, npr.: *pije, nepismen, nema smisla za humor, popustljiv*, itd., a neki su od njih, prema navodu samih sudionika, *agresivni i nasilni*. Ova specifičnija razina opisa neuspješnih i nekvalitetnih učitelja, kad se kao skupina ne gledaju kroz okvir petofaktorskog modela ličnosti, već kroz okvir sadržajnih područja opisa (metodička kompetentnost, emocionalna kompetentnost, karakter i moral, inteligencija i kreativnost), upućuje na moguće pravce djelovanja pri selekciji i osposobljavanju učitelja za odgojni i obrazovni rad s djecom. Polovica se svih opisa obilježja nekvalitetnih i neuspješnih učitelja odnosi upravo na manjkavosti i nedostatke u karakteru i moralnosti (50,5%). Neki su od tih opisa znatni izazov za promjenu. Primjerice, ako je učitelj agresivan, nepravedan, umišljen, lijen, licemjeran, nepošten, netolerantan, nekulturan ili pesimist, njegove osobine teško je mijenjati jer one predstavljaju krossituacijski dostatno stabilne obrasce mišljenja, doživljavanja i ponašanja. Stoga se može postaviti pitanje vrijedi li intervenciju (primjerice, savjetovanje, terapiju ili nadzor) usmjeravati na mijenjanje tih nepoželjnih osobina učitelja ili je jednostavnije (i isplativije) činiti inicijalnu selekciju kandidata prema neposjedovanju tih obilježja. Teško je zamisliti uspješan i društveno odgovoran odgojni rad učitelja s ozbiljnim manjkavostima u karakteru i u moralnosti. Autentično promicanje ljudskih prava, optimalno postizanje odgojno-obrazovnih ciljeva i poboljšanje trenutne i buduće kvalitete života djece i mladih čine se nedostižnim ciljevima ako su nositelji takvih aktivnosti neuspješni i nekvalitetni učitelji, nalik negativnim, opisanim, a ipak prisutnim ekstremima.

7. Zaključak

Savjesna, ugodna i emocionalno stabilna, a povrh toga još i inteligentna, kreativna i mudra osoba, čini agregiranu prototipnu sliku kvalitetnoga, uspješnoga i idealnog učitelja. Potpuni izostanak nasilnih ili agresivnih definirajućih obilježja u opisima prototipno uspješnih, kvalitetnih i idealnih učitelja te njihova prisutnost u navodima obilježja nekvalitetnih i neuspješnih učitelja s kojima su sudionici bili u interakciji tijekom cjelokupnoga dosadašnjeg obrazovanja, snažno sugeriraju da neagresivno i nenasilno ponašanje učitelja, praćeno povoljnom konstelacijom crta ličnosti (pozitivan karakter i moralnost) i metodičkom kreativnošću, mogu poslužiti kao pokazatelji kvalitete i uspješnosti u učiteljevu odgojno-obrazovnom radu.

8. Ograničenja i preporuke

Ovo istraživanje postavlja široko pitanje kakve osobe, tj. kojih definirajućih obilježja, provode odgoj i obrazovanje učenika u hrvatskim školama, pritom ne ispitujući same učitelje kakvi oni sada jesu, već sudionike, tj. završene učitelje i studente učiteljskoga studija, o njihovim pozitivnim i negativnim odgojno-obrazovnim iskustvima s učiteljima tijekom njihova cjelokupnoga dosadašnjeg obrazovanja. Uzimajući u obzir da se radi o retrospektivnim izvješćima o prominentnim, prototipnim predstavnicima kategorija uspješnih i neuspješnih učitelja, moguće je da su opisi prenaplašeni, tj. reprezentativni za ekstreme u jednom odnosno drugom smjeru. Dodatno, nije za očekivati da bi svi pozitivni ili svi negativni opisi, na dihotoman ili bipolarni način bili podijeljeni na ikojega učitelja suočenog sa svakodnevnim odgojnim i obrazovnim izazovima. Realno je da, što su učitelji uspješniji i kvalitetniji, to su manje skloni pokazivati ponašanja ili obilježja iz repertoara negativnih opisa, odnosno obrnuto. Potrebno je stoga kroz dodatna istraživanja utvrditi prevalenciju prikupljenih obilježja u reprezentativnim uzorcima osnovnoškolskih, srednjoškolskih, ali i visokoškolskih nastavnika, s posebnim osvrtom na učestalost agresivnoga i nasilnog ponašanja prema učenicima (ili studentima), kao posebno grub, a evidentno prisutan prijestup i odstupanje od postavljene odgojne i obrazovne uloge učitelja. Selekcija kandidata za učitelja, njihovo visokoškolsko obrazovanje,

individualizirano cjeloživotno usavršavanje, savjetovanje, trening, terapija i nadzor, sukladno konsenzusnim područjima, kao postupci mogli bi pružiti adekvatan odgovor na manjkavosti u metodičkoj kompetentnosti, karakteru i moralu, odnosno emocionalnim i drugim sposobnostima učitelja.

Namjera je ovoga rada predstaviti obilježja učitelja kao reaktivna na odgojno-obrazovne uvjete i dijelom promjenjiva i inicijalno dostupna selekciji, u korist djece, a kroz individualni učitelj i angažman sustava na cjeloživotnom oblikovanju pozitivnoga profesionalnoga identiteta učitelja koji su s djecom u interakciji s dugoročnim negativnim, odnosno pozitivnim ishodima.

Literatura

1. Bartulović, M. (2007): „Učitelj – pijun prosvjetne politike ili lučonoša humanih vrijednosti“. U: Previšić, V., Šoljan, N. Hrvatić, N. (ur.): *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, 40 – 50. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.
2. Bilić, V.; Zloković, J. (2004): *Fenomen maltretiranja djece*. Zagreb: Naklada Ljevak.
3. Björkqvist, K.; Lagerspetz, K. M. J.; Kaukiainen, A. (1992): „Do girls manipulate and boys fight?“. *Aggressive Behavior*, 18(2), 117 – 127.
4. Björkqvist, K.; Österman, K.; Kaukiainen, A. (1992): „The development of direct and indirect aggressive strategies in males and females“. U: K. Björkqvist; P. Niemelä (ur.): *Of mice and women: Aspects of female aggression*, 51 – 64. San Diego, CA: Academic Press.
5. Chen, J.; Avi Astor, R. (2008): „Students’ reports of violence against teachers in Taiwanese schools“. *Journal of School Violence*, 8(1), 2 – 17.
6. Dzuka, J.; Dalbert, C. (2007): „Student violence against teachers: Teachers’ well-being and the belief in a just“. *European Psychologist*, 12(4), 253 – 260.
7. Endresen, I. M.; Olweus, D. (2002): „Self-reported empathy in Norwegian adolescents: Sex-differences, age trends, and relationship to bullying“. U: A. C. Bohart; D. J. Stipek (ur.): *Constructive and destructive behavior. Implications for family, school, & society*, 147 – 165. Washington: American Psychological Association.

8. Farrington, D. P.; Baldry, A. C. (2010): „Individual risk factors for school bullying“. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 2(1), 4 – 16.
9. Garandeanu, C. F.; Cillessen, A. H. N. (2006): „From indirect aggression to invisible aggression: A conceptual view on bullying and peer group manipulation“. *Aggression and Violent Behavior*, 11(6), 612 – 625.
10. Hanish, L. D.; Guerra, N. G. (2004): „Aggressive victims, passive victims, and bullies: Developmental continuity or developmental change?“. *Merrill-Palmer Quarterly*, 50(1), 17 – 38.
11. Helson, R. (1999): „A longitudinal study of creative personality in women“. *Creativity Research Journal*, 12(2), 89 – 101. <doi:10.1207/s15326934crj1202_2>.
12. *Izvješća o radu pravobraniteljice za djecu* (2007). <<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>>. Posjećeno: 10. prosinca 2014.
13. *Izvješća o radu pravobraniteljice za djecu* (2008). <<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>>. Posjećeno: 10. prosinca 2014.
14. *Izvješća o radu pravobraniteljice za djecu* (2009). <<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>>. Posjećeno: 10. prosinca 2014.
15. *Izvješća o radu pravobraniteljice za djecu* (2010). <<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>>. Posjećeno: 10. prosinca 2014.
16. *Izvješća o radu pravobraniteljice za djecu* (2011). <<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>>. Posjećeno: 10. prosinca 2014.
17. *Izvješća o radu pravobraniteljice za djecu* (2012). <<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>>. Posjećeno: 10. prosinca 2014.
18. *Izvješća o radu pravobraniteljice za djecu* (2013). <<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>>. Posjećeno: 10. prosinca 2014.
19. *Konvencija o pravima djeteta*. <http://www.unicef.hr/upload/file/300/150215/FILENAME/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta.pdf>.

Posjećeno 7. prosinca 2014.

20. Krapić, N.; Kardum, I.; Kristofić, B. (2008): „Odnos crta ličnosti i sposobnosti s profesionalnim interesima“. *Psihologijske teme*, 17(1), 75 – 91.

21. Lagerspetz, K. M. J.; Björkqvist, K. (1994): „Indirect aggression in boys and girls“. U: L. R. Huesmann (ur.): *Aggressive behavior: Current perspectives*, 131 – 151. New York: Plenum.

22. Lee, T.; Cornell, D. (2010): „Concurrent validity of the Olweus bully/victim questionnaire“. *Journal of School Violence*, 9(1), 56 – 73.

23. Mlačić, B.; Šakić, I. (2008): „Razvoj hrvatskih markera velepeteroga modela ličnosti“. *Društvena istraživanja*, 1 – 2(93 – 94), 223 – 246.

24. *Nacionalni okvirni kurikulum* (2007). <http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf>. Posjećeno 5. prosinca 2014.

25. *Nacionalni program Republike Hrvatske za pridruživanje Europskoj uniji* (2008). <http://www.mvep.hr/files/file/dokumenti/NPPEU_HRV_2008.pdf>. Posjećeno: 9. prosinca 2014.

26. Olweus, D. (2001): „Peer harassment: A critical analysis and some important issues“. U: J. Juvonen; S. Graham (ur.): *Peer harassment in school: The plight of the vulnerable and victimized*, 3 – 20. New York: Guilford.

27. Pezo, A. (2007): „Povrede dječjih prava u odgojno – obrazovnim ustanovama prema podacima ureda pravobraniteljice za djecu“. U: Previšić, V., Šoljan, N. Hrvatić, N. (ur.): *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, 541 – 550. Zagreb: Hrvatsko pedagogijsko društvo.

28. Power, K. G.; Dyson, G. P.; Wozniak, E. (1997): „Bullying among Scottish young offenders: Inmates' self-reported attitudes and behaviour“. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 7(3), 209 – 218.

29. Pravilnik o napredovanju učitelja i nastavnika u osnovnom i srednjem školstvu (1995). <http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&id=755&Itemid=73>. Posjećeno: 27. prosinca 2014.

30. Richardson, D. S.; Green, L. R. (2006): „Direct and indirect aggression: Relationships as social context“. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(10), 2492 – 2508.

31. Rijavec, M.; Miljković, D. (2006): *Tko su dobri ljudi?: psihologija pozitivne osobe*. Zagreb: IEP – D2.

32. Roberts, B. W.; DelVecchio, W. F. (2000): „The rank-order

consistency of personality traits from childhood to old age: A quantitative review of longitudinal studies“. *Psychological Bulletin*, 126(1), 3 – 25. <doi:10.1037/0033-2909.126.1.3>.

33. Rusu, C.; Şoitu, L.; Panaite, O. (2012): „The ideal teacher. Theoretical and investigative approach“. *Procedia – Social and Behavioral Science*, 33, 1017 – 1021.

34. Ryan, K.; Cooper, J. M. (2001): *Kaleidoscope: Readings in Education*. Boston: Houghton Mifflin.

35. Sekulić-Majurec, A. (2007): „Uloga sudionika odgojno-obrazovnog procesa u stvaranju, provedbi i vrednovanju kurikuluma“. U: Previšić, V. (ur.): *Kurikulum: teorije – metodologija – sadržaj – struktura*, 305 – 328. Zagreb: Zavod za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

36. Sidelinger, R. J.; McCrosky, J. C. (1997): „Communication correlates of teacher clarity in the college classroom“. *Communication Research Reports*, 14(1), 1 – 10.

37. Terry, A. A. (1998): „Teachers as targets of bullying by their pupils: a study to investigate incidence“. *British Journal of Educational Psychology*, 68(2), 255 – 268.

38. Theriot, M. T.; Dulmus, C. N.; Sowers, K. M.; Johnson, J. A. (2005): „Factors relating to self-identification among bullying victims“. *Children and Youth Services Review*, 27(9), 979 – 994.

39. Tschannen-Moran, M.; Woolfolk Hoy, A.; Hoy, W. K. (1998): „Teacher efficacy: Its meaning and measure“. *Review of Educational Research*, 68(2), 202 – 248.

40. *Zakon o osnovnom školstvu* (1990). <<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/253597.html>>. Posjećeno: 10. prosinca 2014.

Željko Rački*

Marija Sablić**

Ivana Sekol***

ABSENCE OF AGGRESSIVE AND VIOLENT DEFINING CHARACTERISTICS IN THE DESCRIPTIONS OF SUCCESSFUL AND IDEAL TEACHERS

Summary: *Violence in the educational system arises not only from peer relations, but also from the relationship between students and teachers. Teachers who are aggressive towards their students (e.g. who are rough, cold, who yell, insult, ridicule, discriminate, favorize, underestimate, exclude, gossip or spread fear), actually demonstrate aggressive or violent behavior directed against the current and long-term well-being of students. The aim of this study was to examine the incidence of teachers' aggressive behaviors in describing and defining characteristics of both successful/ideal teachers and unsuccessful/aggressive teachers. The participants were students of pedagogical-psychological and didactic-methodical training of teachers in Osijek, Slavonski Brod and Koprivnica (N = 119), and third year students of Teacher Studies in Slavonski Brod (N = 41). Participants were asked to recall three good, successful or 'ideal' teachers from their previous education as well as to think of three teachers of poor quality they previously had. With an overall frequency of 1120 positive descriptions, 145 unique positive defining characteristics were found. Out of overall frequency of 770 negative descriptions, 174 unique negative defining characteristics were found. Two frames of data analysis were used: a) consensually agreed upon thematic areas of teacher defining characteristics (methodical performance or teaching competence, intelligence and creativity, character and morality, and emotional competence), and b) Croatian bipolar markers of a five-factor model of personality. The results demonstrated an absence of aggressive or violent behaviors in the descriptions of ideal teachers, and the presence of aggressive behaviors in unsuccessful teachers of poor quality. The results were interpreted in accordance with professional requirements and conformity of personality*

constellation of teachers (friendly and open, methodically and emotionally competent, and moral) with methodical performance or teaching competence and an optimal achievement of educational objectives, as well as the protection of the students.

Keywords: *teachers, school violence, teaching competence.*

* dr. sc. Željko Rački

zracki@foozos.hr

**doc. dr. sc. Marija Sablić

*** doc. dr. sc. Ivana Sekol

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek

* Željko Rački, PhD

zracki@foozos.hr

* Marija Sablić, PhD, Associate Professor

*** Ivana Sekol, PhD, Associate Professor

Faculty of Education, Osijek